

“MAHALLE BASKISI” BAĞLAMINDA OSMANLI TAŞRASINDA CİNSEL SUÇLAR (1624-1650)

Sibel KAVAKLI KUNDAKÇI*

ÖZ

Genel ahlak, aile düzeni ve kamu düzeni ile ilişkilendirilen cinsel suçların mahkemeye yansıma süreci çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu suçlar, bir taraftan bizzat mağdurlar tarafından bir taraftan da mahalleli veya köylü ile yerel idareciler tarafından mahkemeye yansıtılmıştır. Mahalle baskısı, mahkeme sürecinde etkili bir faktördür. Bu süreç en iyi şer’iyye sicillerinden örneklerle anlatılabilir. Bu sebeple de çalışmanın temel kaynağı 1624-1650 yılları arasında tarihlenen Amasya Şer’iyye Sicilleridir.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Cinsel Suçlar, Mahremiyet, Şer’iyye Sicilleri, Kamusal alan, Mahalle Baskısı.

ABSTRACT

The topic of this study consists of general morality, family order and the process of reflection to court for the sexual crimes which is associated with public order. These crimes are reflected to court by the victims themselves, on the other hand by the peasant, residents and local authorities. The pressure of neighborhood is an effective factor in the court process. This process can be ideally described by use of the examples of the court records. For this reason, the main source of this study is the court records of Amasya which dated between 1624 and 1650.

Keywords: Amasya, Sexual Crimes, Privacy, Court Records, Public sphere, the Pressure of Neighborhood.

“...Cami-i Kebir mahallesinden Osman, Üçler mahallesinden Fatma’nın evine gece yarısı konuk oldu, bunu gören komşu Hüseyin, önce Fatma’nın kapısını tuttu sonra da *bize* haber verdi. Biz kapıda beklerken Osman evin duvarından atlayıp kaçtı... *biz* mahalleli olarak bu zinadan şikayetçiyiz” (AŞS 3, 86: 3).

Baskın sonrası Üçler mahallesinin meraklı sakinlerinin Mütesellim Şeyhi Bey’e verdikleri ifade işte mealen böyle başlıyor. Fatma’nın evini gözleyen, onu Osman’la zina yaparken yakalamaya çalışan 17. Yüzyıl Amas-

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0002-8125-3549, skavakli@kastamonu.edu.tr

ya'sının en büyük ve saygın fakat tipik bir mahallesinde birbirini gözleyen, dedikodu yapan ve özel alana ilişkin bir olayı kamusal bir suçla buluşturan şahitler Mehmed, İbrahim ve diğer Mehmed'in hikâyesi kayıtlara bu şekilde yansıyor. Örnekte sıklıkla geçen "biz" zamiri aslında, "biz"lerden oluşan kamusal ve hâkim konsensüsü ve bu konsensüse katılmayan ya da buna uyum sağlamayanların özel alanına müdahalesini sembolize etmektedir. (Kundakçı 2012: 17)

Son zamanlarda tartışılan ve siyasi bir imge olarak da kullanılan fakat tarihi Osmanlı geleneksel yaşantısına kadar uzanan ve bu çalışmanın konusunu oluşturacak "mahalle baskısı" kavramı Prof. Dr. Şerif Mardin tarafından gündeme getirilmiştir. Ancak Prof. Dr. Mardin, bu kavramın çalışmada örneklerle ele alındığı gibi tarihî bir hayatiyetinin olduğunu ve bu hayatiyetinin nereye dayandığının iyi bilinmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre mahalle baskısı kavramı geniş bir tarihî süreç içerisinde değerlendirilmelidir (Şerif Mardin ile söyleşi, 2008). Bu kaygıdan hareketle, öncelikle Osmanlı dönemi mahalle hayatının ve bunun sosyolojik bir yansıması olarak ortaya çıkan "mahalle baskısı" adı verilen gerçeklikle ilişkisinin ele alınması elzemdir.

İlk olarak Osmanlı mahallesinin, idarî ve malî bir birim olmaktan çok öte sosyal bir birim olduğu ifade edilerek tartışmaya başlanabilir. Geleneksel Osmanlı mahallesinde oturanlar arasında genellikle ya akrabalık ya da belirli bir yakınlık bağı vardır. Hatta bir aile bazen yan kollarıyla birlikte bir mahalleyi veya köyü bile kaplayabilir. Bu sebeple, aynı mahallede oturan herkes birbirini tanır ve birbirinin davranışlarından sorumludur. Zaten bir kişinin herhangi bir mahalleye yerleşmesi için mahalle sakinlerinden birinin ve imamın kefaleti şarttır. Aynı zamanda mahalleli birbirine kefidir (Ergenç 1984: 69; Ortaylı 2010: 41-42). Mahalleli bu yakın ilişkiler çerçevesinde sosyalleşir.

Mahalleli arasındaki ilişkilerin bu şekilde ve daha çok ortak ahlakî değer ve inanışlar tarafından belirlenmiş olması, mahalle sakinlerinin birbirlerinin hal ve hareketleri karşısında sorumlu ve denetleyici bir tavır takınmalarına sebep olmuştur. Bu tarz bir olgunun ortaya çıkışındaki temel faktör, mahalleli arasındaki ilişkilerin mekanik dayanışmalı bir toplumsallığın sonucu olarak birincil bir nitelik taşımasıdır. Doğal olarak yüz yüze ve ortak toplumsal kodlara dayanan, geleneksel toplum tasavvurunun bir yansıması olarak, söz konusu bu kodlara uyum sağlayamayan mahalleli daha fazla denetlenmekte, gerektiğinde cezalandırılmakta ve hatta tecrit edilebilmektedir.

Bu bağlamda makalede, çeşitli örnekler üzerinden bir taşra kenti olan Amasya özelinde 17. Yüzyıl Osmanlı toplumunda cinsel suçların mahkemeye yansıma süreci ve mahkemenin yargılama aşaması; mahalle baskısı, mahallelinin birbirini gözetlemesi, birbiri hakkında dedikodu yapması, mahrem alanın kamusal alan içerisine dâhil olması, töhmet gibi konularla ilişkilendirilerek işlenmeye çalışılacaktır.

Bireyler arasındaki ilişkileri en iyi ortaya koyan belgeler dava tutanaklarıdır. Bunlardan özellikle suçlarla ilgili olanlar, insan davranışlarının şekillenmesi ve insanı kuşatan değerleri belirleyen toplumun düşünsel yapısını ortaya çıkarmada önemli bir rol oynamaktadırlar (Tanyeli 2013: 64). Bunlar bir de cinsel suçlarla ilgili davalar olunca doğal olarak o toplumun dinî ve dünyevî değerlerle ilgili tüm hassasiyetleri ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu hassasiyetlerin bir taşra kentinde yoğun bir şekilde hissedileceği düşüncesiyle çalışmanın konusuna kaynaklık eden şehir Amasya olmuştur.

SUÇLARIN MAHKEMEYE YANSIMA SÜRECİ

Mahalle baskısı, mahalleli arasındaki gündelik yaşama ilişkin ilişkilerinin bir sonucudur. Mahalledeki gündelik yaşam ise daha çok İslam’a göre oluşturulan toplumsal ahlak anlayışının meydana getirdiği kurallar çerçevesinde gerçekleşiyordu. Bu, şer’î hükümlere, dine uygun bir hayat biçiminin benimsenmesi anlamına gelir. Bir de bunun yanında örfî hukukun varlığı yer almaktadır. Ancak bunların da ötesinde Osmanlı insanına özgü ve onların davranışlarına şekil veren ortak kodların kaynağında tarihi yaşanmışlıklardan ileri gelen “gelenekler” hâkimdir (Alada 2008: 126). Hepsinin hayata geçirilişinde ve uygulanmasında belirleyici olan bir denge noktası vardır. Bu nokta ise “ahlakî değerlerdir” (Alada 2008: 130). Gelenek yani kültür Prof. Dr. Mardin’e göre, tek tek şahısların taşıdıkları değerlerin bir bütün haline getirilmesi ile gerçekleşir. Ona göre, bu değerlerin herkes tarafından kabul görmesi için İslamî düşünce tarzında iyi, doğru ve güzel hakkında olması gerekir. Yine paylaşılan değerlerin insanların birbirine bakıp, gözlemesiyle gelenek haline geldiğini söyleyen Prof. Dr. Mardin, “gözetleme” ve “denetleme” ediminin mahalle baskısının önemli bir unsuru olduğunu dile getirmektedir (Şerif Mardin ile söyleşi, 2008).

Buradan hareketle mahalle baskısı, mahalleli tarafından benimsenen genel ahlakî kurallara uymayan kişilere karşı yine mahallelinin göstermiş olduğu tepki ya da mahalleden çıkarma şeklinde tanımlanabilir (Açık 2014: 19). Bunun bir sonucu olarak insanlar, ailenin ve mahallenin gözünü ve kulağını üzerlerinde hissederler. İşte bu yüzden evlerin ince duvarları dışarısının duymayacağı bir sesle konuşmayı gerektirir ve hane halkı mahalle halkına göre yaşar (Ortaylı 2010: 45). Bu durum Osmanlı toplumu söz konusu olduğunda, kamusal alan ve özel alan ayrımının çok net yapılamadığı bir toplumsallıkta “insanların müstakil mahremiyetlerinin sınırı nerede başlar?” sorusunu da akıllara getirmektedir.

Bireyin, kendisine ve birlikte yaşadığı insanlara ait olan kişisel hane hayatı özel alan olarak tanımlanabilecekken, avlunun dışında kalan, hane ötesindeki hayatı da kamusal alan olarak tanımlanabilir. Bu tanımlar, fiziki mekân olarak bireyin özel ve kamusal alanını belirler (İnam 1998: 185). Bir de soyut olarak düşünüldüğünde “*bir insanı diğer kişilerden farklılaştıran özellikler, tercihler, sırlar ve hayatının her alanını sarmalayan kendine özlülük çerçevesi*” özel alan iken “*alenilik ve izlenebilirlik*” de kamusal alan olarak tarif edilebilmektedir (Yılmaz 2000: 92-93). Ancak geleneksel toplumsal

kodlara dayanan Osmanlı mahalle hayatında, insanların tercihleri, sırları veya onları toplumda farklı kılan özellikleri genellikle kamusal alan tarafından denetlenmiş ve bu farklılıklar ya da sırlar aleni hale getirilmeye çalışılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi insanların mahremiyetleri, mahalleli tarafından geleneğe ya da mahallenin ahlaki kurallarına uygun olup olmadığı gerekçesiyle sürekli denetlenmiştir. Geleneğin belirli bir düzen tesis ettiği ve mekanik dayanışmalı toplumsallığa dayanan böyle bir atmosferde, esasen mahalleli bu yolla kendi mahallesindeki düzeni korumaya ve kargaşanın önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu tarz bir toplumsallığın sonucu olarak ortaya çıkan “cezalandırıcı hukuk” rejiminin doğal bir yansıması olarak da bireyler, tahribata uğrayan ortak irade ve kodların yeniden tesis edilmesi için, suç fiilini işleyen fail ya da faileri çeşitli yöntemlerle cezalandırmak yoluna da gitmiştir. Bu durum Osmanlı mahallesinin sadece idari bir ünite olmaması, aynı zamanda toplumsal bir alan olarak kontrol işlevini yürütmesiyle ilgilidir.

Birbirine kefil olan ve birbirinden sorumlu tutulan mahalle ahalisi yerel görevlilerin takibine uğramamak, adlarının kötüye çıkmasını önlemek için sık sık aralarında iyi ve doğru tanınmayan kişileri bizzat kendileri veya yerel görevlilere haber vermek suretiyle mahkemeye şikâyet edebilmişlerdir. Hatta onları mahalleden veya köyden ihraç etme yoluna da başvurmuşlardır (Ergenç 1984: 75; Düzbakar 2003: 101). Çünkü daha sonra örneklerle değinileceği üzere mahallesinde veya köyünde meydana gelen olaylardan tüm mahalleli veya köylü sorumludur. Bu sorumluluğun bir gereği olarak suçlu görülenler mahalleli tarafından töhmet altında bırakılabiliyorsa; mahallesinde meydana gelen bir olayı görmezden gelen mahalleli de benzer şekilde töhmet altında kalabilir ve suç fiiline göz yummuş sayılırdı. Bu tür durumlar karşısında genellikle söz konusu mahallelerin “adı çıkar” ve kendileri hakkında birtakım olumsuz yakıştırmalar yapılır. Bunu önlemek için bir taraftan Devlet diğer taraftan da sıradan bir mahalleli çaba göstermiştir. Karşılıklı rıza dahi olsa nikâhsız birleşmelerin suç sayıldığı Osmanlı toplumunda bu çaba kendisini daha çok kadın-erkek ilişkileri üzerinde denetleme kurma yoluyla göstermiştir. Çünkü böyle bir toplumda, kadın ile erkeğin beraberliği sadece nikâh ile meşru sayılmaktadır ve bunun dışında bir beraberlik söz konusu değildir. Aralarında nikâh olmayan erkek ve kadın birlikte eğlenemez, aynı yerde oturamaz ve yemek yiyemez (Ortaylı 2010: 156).

Buradan hareketle mahalle baskısını en iyi anlatacak örnekler cinsel suç içerikli davalardan çıkarılabilir. Söz gelimi, Mehmed ile Fatma gece saatlerinde sadece ırmak boyunca beraber gezdikleri gerekçesi ile Süleyman Ağa tarafından yakalanarak mahkemeye getirilebilmiştir (AŞS 3, 75:2). Söz konusu davada, doğrudan cinsel içerikli suç konusu bir fiil olmasa bile, kadın ve erkeğin birlikte gezmesi suç sayılmış ve mahkemeye konu olmuştur. Süleyman Ağa'nın eylemi aslında, gece yarısı gezmesinin cinsel bir suça dönüşmesi ihtimalini önlemeye yönelik bir tedbir olarak da okunabilir. Görüldüğü gibi, genç bir kız ve erkeğin mahrem yürüyüşleri, onların özeli ol-

maktan çıkıp ortak iradenin takip ettiği bir konu haline gelmiştir. Bu durum, kamusal alanın özel alana müdahalesiyle açıklanabilir. Bu müdahalenin en önemli gerekçesi ise cinsel suçların toplum uyumunu derinden bozduğu anlayışının kabul edilmesidir. Toplum uyumu ancak, toplum tarafından önerilen bir yaşam tarzının benimsenmesi ile sağlanabilir ve bu tarzın benimsenip benimsenmediğinin takipçisi ise bir kez daha ifade etmek gerekirse mahalleli ve Devlet'tir. Bu sebeple bu türden suçlar, sadece mahalle sakinleri tarafından değil; yukarıdaki örnekte adı geçen Süleyman Ağa gibi ehl-i örf denen ve yetkilerini Sultan'dan alan görevlilerce de soruşturulabilmektedir (İpşirli 1994: 519-520; Oğuzoğlu 1986: 140-155).

Geniş yetkilerle donatılan görevliler, mahremiyet veya özel alan konusu olup olmadığına bakılmaksızın suçlu olduğu düşünülen herkesin takipçisi olabilmektedir. Bu görevliler, bazen suç unsuru dahi olmadan sadece teftiş amacıyla bile en mahrem konuları mahkemeye getirmişlerdir. Örneğin, Mütessellim Ali Ağa, Sofuzade mahallesinden İskender'in kızının bekâretinin bozulduğu dedikodusunu dikkate alarak, mahkemeden olayın soruşturulmasını istemiştir. Bunun üzerine mahkemeye gelen İskender, kızının evlerinde bir tekne hamur taşırken merdivenden düştüğünü ve bekâretinin bu şekilde bozulduğunu söylemiştir (AŞS 4, 75: 1;2) Görüldüğü gibi evin içinde olan, kimsenin görmediği ve suç duyurusunda bulunmadığı bir konu ihtimalle sadece genç kızın adının çıkması yani hakkında dedikodu yapılması gerekçesi ile mahkemeye getirilebilmiştir. Anlaşılan o ki dedikodu ve söylenti gibi somut olaylara dayanmayan unsurlar da mahalle baskısının birer nesnesi haline gelebilmiştir.

Mahalle-köy mescidi veya camisi kamuoyunun oluştuğu ve mahallelinin kimin ne yaptığı konusunda birbirlerini haberdar ettikleri yerlerdir (Ortaylı 2010: 42). Bir anlamda bu mekânlarda kendiliğinden bir sosyal kontrol mekanizması kurulabiliyordu (Alada 2008: 164). İşte buralarda sürekli gözetlenme veya konuşulma hissi insanları suç işlemekten alıkoyacağı gibi suç isnadında da isnattan kurtulmak için bir çabayı da beraberinde getirecektir. Örneğin, Tatar köyünden Ali Çelebi, bazı düşman ve kötü niyetli köylülerinin kendisi hakkında Mehmed'in kızı Selçuk ile ilişkisi olduğu konusunda dedikodu çıkarmıştır. Ali Çelebi, bizzat kendisi mahkemeye gelerek Selçuk ile ilişkisi olmadığını ve iyi veya kötü halinin köylülere sorulmasını istemiştir (AŞS 1, 46: 2). Bunun üzerine köylü de iyi haline şahitlik etmiştir. Görüldüğü gibi Ali Çelebi, bir dedikodudan hareketle köylüsü ya da bir devlet görevlisinin şikâyetiyle soruşturulmadan mahkemeye bizzat kendisi başvurmuş ve hakkında çıkan dedikoduların soruşturulmasını talep etmiştir. Anlaşılan o ki, Ali Çelebi hakkındaki suçlamalar asılsız çıkmış, kendisinin bizzat mahkemeye başvurması onu toplumsal dışlanmaya maruz kalma ya da toplumdaki saygınlığını yitirme gibi bir endişeden kurtarmıştır. Sadece Ali Çelebi olayı bile Amasya özelinde eşraftan bir kişinin töhmetten kurtulmak için mahalle baskısı ile yüzleşmesine çok çarpıcı bir örnek olarak gösterilebilir. Ali Çelebi, kendini ihbar etmek yoluyla aslında mahalle değer-

leri ile uyumlu bir yaşam tarzını benimsemiş olduğunu ispat etmeye çalışmıştır.

Dedikodu, evlerin içinde küçük bir odada geçen mahrem bir konunun genellikle görgü tanığı olmamasına rağmen mahkemeye getirilerek kamuya sunulmasının en önemli nedenlerinden biridir. Seyfeddin mahallesinden İbrahim'in eşleri Fatma ve Mercan hakkındaki fuhuş suçlaması da bu dedikodulardan birisidir. Çeşitli dedikodulardan hareketle konuyu mahkemeye taşıyan Murtaza Bey, adı geçen şahısların soruşturulmasını istemesine rağmen; bu dedikodular mesnetsiz çıkmış ve mahalleli Fatma ve Mercan'ın iyi hallerine şahitlik etmiştir (AŞS 1, 76: 1).

Kayıtlarda, Prof. Dr. Mardin'in de daha önce ifade ettiği gibi, mahallelinin birbirini sürekli gözetlediği ve tespit ettiği olayları yerel idarecilere ulaştırdığına dair çeşitli örnekler bulunmaktadır. Amasya'nın Savadiye mahallesinde 7 Haziran 1642 tarihli kayıtlara yansıyan olay Prof. Dr. Mardin'in ifadelerini desteklemektedir. Mahalleli komşuları Fatma'yı evinde Küpçeğiz mahallesinden Ahmed ile birlikte otururken görünce hemen mütesellim Ali Ağa'ya ihbar etmiş ve ardından eve baskın yapmışlardır. Fatma ve Ahmed gece yarısı mahkemeye çıkarılmıştır (AŞS 4, 7: 4). İşte bu tarz ev basma hadiseleri, insanların birbirini gözetlemesi veya görmesi sonucunda meydana geliyordu. Kadı izni olmaksızın mahalleli ve hatta devlet görevlilerinin bir haneye girmesi veya baskın yapması yasak olmasına rağmen; örnekten söz konusu cinsel içerikli bir suç olunca yasağın kolaylıkla ihlal edilebildiği görülmektedir. Mahremiyetin imgesi olan ev, cinsel nitelikli suçlar söz konusu olduğunda kamusal alanın müdahalesine açık hale gelebilmektedir.

Görüldüğü gibi belgelerde sıklıkla karşılaşılabilen ev basma veya baskın olayları mahalle baskısı neticesinde cinsel suç işleyen kişilerin teşhiri anlamına geliyordu. Cezanın teşhiri de, mahalle baskısının farklı bir boyutunu göstermesi açısından oldukça ilgi çekicidir. Teşhir yoluyla aslında teşhir edilen şahıs üzerinden benzer suçları işleme potansiyeli olan ahaliye gözdağı verilmekte ve bu yolla aynı zamanda toplum üzerinde etkili bir kontrol mekanizması da inşa edilmektedir. Şeyh Cui köylülerinin, zina ettikleri gerekçesi ile komşuları Mustafa ve eşi Ayşe hakkında mahkemeye topluca başvurarak, onların köyden ihraç edilmelerini istedikleri dava, bu duruma uygun bir örnek olarak değerlendirilebilir. Davada köylüler, Mustafa ve eşi Ayşe'nin kötü hallerine şahitlik etmiş ve onların derhal köyden ihraç edilmelerini talep etmişlerdir (AŞS 5, 66: 3). Mustafa ve eşi Ayşe'nin mahalleden ihracı da aslında benzer suçu işleyenlere yönelik bir tür teşhir yöntemidir. Tıpkı Gümüşlüoğlu mahallesinden Ayşe'nin fuhuş yaptığı gerekçesi ile mahalleli tarafından evinin taşlanması örneğinde olduğu gibi. Olayda, Halil Ağa, mahkemeye başvurarak Ayşe'nin iyi veya kötü halinin mahalleliye sorulmasını istemiş, mahalleden Kadı Mehmed Efendi, Kethüdayeri Ali Ağa, İmam Mustafa Halife, Müezzın Abdürrahim ve diğerleri Ayşe'nin kötü haline şahitlik etmişlerdir (AŞS 7, 35: 2). Zina yapanın kapısına boynuz asılması veya birisinin kapısına gizlice katran sürülmesi bu teşhir yöntemlerinden sadece birkaçıdır (Çetin 2014: 133-156). Zaten hukuken de ceza-

nın aleni olarak infaz edilmesi gerekli şartlardan biridir. Örneğin dayak cezası toplumun izleyebileceği bir meydanda uygulanırdı. Bu konuda, zinayla suçlanan bir kadın ve erkeğin eşeğe ters bindirilip, kadının ve erkeğin başına bağsaksaklar dolandırıldığı ve her ikisinin eşeğin kuyruğu tutturulmuş bir halde sokaklarda gezdirilirken ya da yine bir kadının kadı huzurunda kamçılantığını gösteren minyatürler ilginç örneklerdir (Resim için bkz. Yılmaz 2012: 24, 25, 28)

Öte yandan yukarıdaki Şeyh Cui köyünden Mustafa ve Ayşe olayından hareketle, köylülerin mahkemeye topluca gelmeleri suretiyle kendilerinin suç konusu fiile müsamaha göstermediklerini ve düzeni korumak gibi toplumsal bir sorumluluğu paylaştıkları da ifade edilebilir. Dahası köylü bu yolla töhmetten kurtulduğu gibi, köylülerinin adının kötüye çıkmasının da önüne geçmiştir. Mahallelinin mahkemede ifadelerinde Mustafa hakkında: “gammaz, haramzâde ve sâ-i bi'l-fesâd” gibi ağır ithamlarda bulunması, eşi Ayşe'den boşanmasına rağmen dört beş senedir onunla ilişkiye girmesi ve sırf bu nedenle Mustafa ve Ayşe'nin zina yaptıkları gerekçesi ile suçlanmaları; köylünün, Mustafa'nın eşiyle olan ilişkisine dahi müdahale edebildiğini göstermektedir.

Suçlar, örneklerde olduğu gibi insanların birbirini gözetlemesi, evlerine giren çıkan kişileri takip etmeleri ve dedikodu yapmaları şeklinde açığa çıktığı gibi aynı zamanda suçluların suçlarını belli ortamlarda itiraf etmeleri ile de gün yüzüne çıkabiliyordu. Örneğin, Miramul köyünden Hasan, köy içerisinde muhtelif yerlerde boş boğazlık ederek Hüseyin'in kız kardeşine tecavüz ettiğini itiraf etmiş, Hüseyin kardeşine tecavüz olayını duyunca da mahkemeye giderek Hasan'dan şikâyetçi olmuştur (AŞS 4, 23: 4). Her ne kadar Hasan mahkemede böyle bir şey söylemediğine dair yemin etse de; bu dava suç işleyenlerin bazı ortamlarda suçlarını itiraf ettikleri ihtimalini göstermesi açısından önemlidir. Doğal olarak suçun bir kişiye söylenmesi tüm mahalle veya köy halkı tarafından duyulmasına ve dedikodu çıkmasına sebep olacaktır. Yine başka bir olay da Kethüda Mehmed Ağa'nın kulağına gelen bir dedikoduya göre kayıtlara yansımıştır. Dedikoduya göre Alevi köyünden Veli Mehmed aynı köyden Emine isimli genç kızın bekâretini bozmuş ve hamile bırakmıştır. Mahkemede Veli Mehmed bu iddiayı inkâr etse de köylüleri Abdülaziz Bey ve Yusuf Bey, bir sohbet ortamında Veli Mehmed'in boş bir yere girip Emine ile birlikte olduğunu ve onu hamile bıraktığını söylediğine şahitlik etmişlerdir (AŞS 2, 6: 2). Bu noktada akıllara gelen bir soru da; “Deli Mehmed ve Hasan gibi suçlarını itiraf eden şahıslar, cezaî müeyyide gerektiren bu kadar hassas bir konuda nasıl alenî olarak rahatlıkla konuşabilmişlerdir.” Ya da “zina suçunun takibine soyunmuş bir toplumda bunu itiraf etmek zor değil miydi?” Bu da cinsiyet ayrımının bir sonucu olsa gerek. Bu türden suçları işlemek erkekler için övünç kaynağı olarak algılanmış olabilir. Şüphesiz kadınlar söz konusu olduğunda bu tarz olayların duyulması utanç kaynağı olacaktır.

Bazen de bu türden mahrem bir konu ne kadar utanç verici olsa bile, bizzat suça maruz kalan kadınlar tarafından mahkemeye yansıtılabilmektedir.

Örneğin Mürdehor köyünden Fatma, aynı köyden bir ehl-i örf mensubu olan Muslu Bey hakkında davacı olmuştur. İddiasına göre, Muslu Bey, dava tarihinden dört gün önce Fatma'ya evinde tecavüze yeltenmiş Fatma karşılık vermeyince onu bıçakla yaralamıştır. Muslu Bey ise bu iddiayı tamamen yalanmış ancak, köy sakinlerinden Ahmed Paşa ve Fazlı, Fatma'nın bağırsı üzerine eve koştuklarını ve Muslu Bey'i evden çıkarken gördüklerini söylemişlerdir (AŞS 4, 9: 2). Aynı şekilde Boğa köyünden Ayşe de dava tarihinden üç gün önce tecavüz kastı ile evine giren Mustafa Beşe hakkında davacı olmuştur. Yine köy sakinlerinden Ramazan ve Hasan, Ayşe'nin bağırsı üzerine eve koştuklarını ve Mustafa Beşe'yi evden çıkarken gördüklerini söylemişlerdir (AŞS 5, 54: 2). Her iki olay kadınların bu türden olayları mahkemeye taşımalarını göstermesi açısından önemlidir, çünkü suçun faili olarak suçlananlar Bey ve Beşe unvanlı ehl-i örf mensubu kişiler olmalarına rağmen; kadınlar adlarının çıkabileceğini bile bile cesaretle mahkemeye başvurabilmiştir. Şüphesiz kadınların mahkemeye başvurmalarında kendilerini cesaretlendiren temel unsur, iddialarını şahitlerin ifadeleriyle ispat edebilme şanslarıdır. Ancak Muslu Bey ve Mustafa Beşe'nin suçlu bulunup bulunmadıkları veya kendilerine ne tür cezaların verildiği belli değildir. Onları sadece evden çıkarken görmek onların tecavüz kastı ile girdiklerini doğrular mı? Aynı zamanda kadınlar, isteyerek onları eve almış olamazlar mı? Evler, herkesin rahatlıkla girdiği yerler değildir. İnsanların en mahrem alanıdır. Hele bir Osmanlı evinde kadını görmek hiç mümkün değildi. Bilindiği gibi çoğu ev, haremlik ve selamlık olarak ikiye ayrılır, ailenin özellikle de aile içindeki kadınların yaşadığı odaya harem, erkek ziyaretçilerin kabul edildiği odaya selamlık adı verilirdi (Faroqhi 2007: 97). Zaten evlerdeki bu gelenek mahremiyetin fiziksel alana da yansıdığı bir göstergesidir. Hangi maksatla olursa olsun ev halkı dışında kimsenin girmesine izin verilmeyen bu yere girmek suçtur. Bu suç işleyen devlet görevlileri dahi olsa cezalandırılmalıdır (İnalçık, 1995: 259).

Kayıtlarda kasıt bilinmeksizin bir kadının ikamet ettiği haneye giren erkekler hakkında sayısız şikâyet olayı bulunmaktadır. Örneğin, Girne köyünden Hasan Halife, köylüsü Ramazan hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. Ona göre, dava tarihinden on dört gün önce Ramazan'ı evinin haremde görmüştür. Hasan Halife, mahkemeye başvurarak Ramazan'a evine niçin geldiğinin sorulmasını istemiştir (AŞS 4, 46: 2), Yine Hakala köyünden Mustafa Beşe geçen gece diyerek aynı gerekçe ile köylüsü Siyami, Mehmed Çelebi ve Subaşı Kenan'dan davacı olmuştur (AŞS 1, 30: 3; 4). Cami-i Şerif mahallesinden el-Hacc Ahmed üç gece önce diyerek aynı gerekçe ile Sarrac Mehmed'i dava etmiştir (AŞS 1, 82: 3;4;5). Görüldüğü gibi Hasan Halife, Mustafa Beşe, el-Hacc Ahmed evlerine girildiği gerekçesi ile benzer sebeplerle davacı olmuşlardır. Davacılar sorgulanmış ve hiçbir sonuç çıkmamıştır. Aynı zamanda dava eden şahısların eşleri de sorgulanmış iyi veya kötü halleri mahalleli veya köylüye sorulmuştur. Eşlerin soruşturulmasının temel nedeni, söz konusu davalıların eve kadınların rızasıyla mı yoksa zorla mı girmiş olabilecekleri iddiasını aydınlatmaktır.

Bunların dışında Günesen köyünden Zülfikar, Kazgancı mahallesinden Şami Ahmed Bey, Boğa köyünden Himmet, Zağla köyünden Mürsel yine aynı gerekçelerle yani eşlerine tecavüz kastı ile evlerine girildiği iddiasıyla bazı mahalle sakinlerinden davacı olmuşlardır (AŞS 2, 80:4; 4, 10:2; 3, 82:3; 3, 73:2). Osmanlı hukukunda hukuki yollarla ispatlanamamış zina isnadı da suç sayıldığına göre bunları mahkemeye getiren sebepler nelerdi? (Avcı, 2004: 213) Öncelikle dikkati çeken husus yukarıdaki Ayşe ve Fatma örneği dışında mahkemeye gelenlerin genellikle erkekler olduğudur. Haklarında dedikodu çıkmasını engellemek, şayet dedikodu çıktı ise haklılıklarını ispatlamak yani zan altından kurtulmak, saygınlıklarını korumak yaşanan olaydan günler geçmesine rağmen mahkemeye gelişlerinin sebebi olabilir. Suç, gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş, karşılıklı rıza olsun veya olmasın cinsel suç isnadı ile hakkında dedikodu çıkan her kadın veya erkek, mahalleli veya köylünün gözünde suçu işleyen kadar suçludur. Öyleyse insanları bu töhmetten kurtaracak olan şey, mahkemeye başvurup kendilerini temize çıkarmak olacaktır. Oysa zina suçunun mahkemeye intikal ettirilmesinde geç kalınması suçun ispatını zorlaştıracağı gibi, böyle bir suç isnadının husumetten kaynaklandığı iddiasını da gündeme getirebilirdi. Buna rağmen belki de bu türden olaylarla karşılaşan insanlar yine mahalle baskısı diyebileceğimiz haklı da olsalar adının çıkmasını istemedikleri için hemen mahkemeye başvurmak yerine; bir süre bekleyip yine bu türden bir baskıdan kurtulamadıkları anda kendilerini haklı göstermek maksadıyla, olayı kamusal alana taşımış olabilirler. Özellikle erkekleri mahkemeye getiren diğer bir sebep de para cezasına çarptırılmaktan çekinmeleri olabilir. Çünkü karısının zina yaptığından haberdar olan erkekte vergi alınmaktadır. Örneğin, döneme ait bir kanunnameye karısı zina yapan kişiden alınan vergi daha önce 100 akçeyken zamanla 300 akçe almanın gelenekleştikten bahsedilmektedir (Peirce 2015: 145). Ayrıca suçlara göz yuman erkelere 80 veya 100 değneklik sopa cezası verildiği de görülmektedir (Yılmaz 2012: 29). Yukarıda verilen örnekte adı geçen Şami Ahmed Bey evine giren bir başka erkeği şikâyet etmek suretiyle bir yandan eşinin zina yapmadığını ispatlarken diğer yandan da kendisini para veya sopa cezasından da kurtarmış oluyordu.

Buraya kadar ele alınan tüm örneklerde, elle tutulur ve gözle görülür somut bir delil ortaya konulmadan davacıların mahkemeye başvurup, töhmet yani itham altında kalmaktan kurtuldukları ve hem kendilerini hem de eşlerini temize çıkardıkları görülmektedir. Zina töhmeti, toplum nazarında onur ve saygınlığa ilişkin iddialardır. Aynı zamanda töhmet altında kalmak kişinin saygınlığında o kadar derin bir yara açar ki; töhmet altındaki kişi mahkemede tanıklık etmek, toplum içinde arabuluculuk yapmak ya da yetim, hasta ve çocukların vasiliğini üstlenme gibi çeşitli yurttaşlık haklarından bile mahrum bırakılabilir. Hatta yargılanma süreçleri de töhmet altında olmayanlara göre farklı işleyebilirdi. (Peirce 2005: 176;150; Atar 2012: 276). Bu töhmetten kurtulmanın en iyi yolu da mahkemeye başvurup aklanmaktı böylece yurttaşlık haklarını tekrar kazanabilirlerdi. Ayrıca zina

töhmety altındaki kişi her halükarda mahkemeye çıkardı. Bunu bazen yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bizzat töhmet altındaki kişi bazen de yerel idareciler gerçekleştirebilirdi. Değerlendirilen belgelerde bu tür vakalar oldukça fazladır. Bu durum, aynı zamanda dedikodu ve söylentiye yönelik görevlilerin de davranış biçimlerini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Örneğın, Savadiye mahallesinde yaşayan Osman hakkında, öz oğlu Mahmud'un eşine tecavüz ettiği dedikodusu yayılınca, töhmet altındaki Osman'ın kendisini aklamak için mahkemeye başvurmadığı görülmektedir. Öte yandan dedikodunun yayılmasıyla yerel idareci Arslan Bey'in bizzat Osman'dan Őikayetçi olduğu görülmüştür (AŞS 2, 22:2). Şüphesiz Osman'ın suçu işleyip işlemediği bilinmemektedir, ancak böylesine büyük bir suçla itham edilirken mahkemeye başvurmamış olması Őařırtıcıdır.

MAHKEMENİN YARGILAMA SÜRECİ

Osmanlı hukukunda cinsel nitelikli suçların tamamı zina suçu kapsamında değerlendirilmiştir (Avcı 2004: 161-163). Günümüzden farklı olarak tasallut ve sarkıntılık gibi karşılıklı rızaya dayanmayan suçlar da hukuken zina kategorisinde yer almıştır. Değerlendirilen belgelerde karşılaşılan en yaygın zina suçu, "*fi'l-i şeni*"dir. Sözlükte kötü fiil, ırza geçme manasına gelen ve tecavüz olarak da adlandırılabilen bu suç, suçun failleri olarak erkek ve kadın düşünöldüğünde ve genellikle mağdur olarak da kadınlar yer aldığında bir erkeğın zor kullanarak bir kadınla ilişki kurması olarak tanımlanır (Konan 2011: 150). Bu suça Mütesellim Mehmed Ağa tarafından soruşturulan, Tavra köyünden Mustafa'nın aynı köyden Ayşe ve Emine'nin evlerine fi'l-i şeni (tecavüz) kastı ile girmesi olayı örnek olarak verilebilir (AŞS 2, 23: 2). Söz konusu örnekte, iki kadın aynı erkek tarafından mağdur edilmiştir. Öte yandan yaşça küçük erkeklerin de mağdur olarak göröldüğü örnekler de vardır. Örneğın, Amasya'nın Gönü köyünden Mehmed, aynı köyden Ömer ve Hüseyin hakkında küçük oğlu Mustafa'ya zorla sahip oldukları iddiasıyla dava açmıştır. Ömer ve Hüseyin mahkemedeki ifadelerinde Mustafa'nın kendi isteği ile yanlarına geldiğini ve ona tecavüz ettiklerini itiraf etmişlerdir (AŞS 2, 21: 3).

Belgelerde fi'l-i şeni suçları dışında, sözlükte "nikâhsız birleşme" olarak tanımlanan ve daha yaygın anlamıyla kullanılan "*zina*" suçlarına da rastlanmaktadır. Bu zina olayları, aralarında şer'i bir akit bulunmayan bir erkekle kadının kendi istekleriyle cinsel ilişkide bulunmaları olarak da tarif edilebilir (Devellioğlu 2001: 1187), (Bilmen 1976: 26). Bu suç için ise erkek ve kadının karşılıklı rıza ile ilişki kurması söz konusudur. Sözelimi Boğa köyünden Himmet'in eşine zinaya kastettiği gerekçesi ile köylüsü Mustafa hakkında açtığı dava buna örnek olarak verilebilir (AŞS 3, 82: 3). Belgelerde geçen şekliyle "*evin haremine girmek*" de daha önce verilen örneklerde göröldüğü gibi, başka bir cinsel suç olarak kabul edilebilir. Yine, "*na-mahrem*"le olmak, "*sü-i hal*" ve "*yaramazlık*" da cinsel suçlar arasındadır. Mütesellim Sefer Ağa tarafından soruşturulan, Boyalıca köyünden Hüseyin'in, köylüsü Mustafa'nın eşiyle birlikte içki içtiği gerekçesi ile hakkında açılan

dava bu grup içinde değerlendirilebilir. Olay belgede şöyle geçmektedir: “... mülk menziline nâ-mahrem hatunuyla şürb-i hamr idüp...” (AŞS 7, 38:4).

İslam hukukunu örnek alan Osmanlı ceza hukukuna göre ise zina suçu, hadd cezasını gerektiren bir suçtur (Heyd 2002: 45-65)¹. Hadd cezaları ise ağır ceza sayıldığı için yargılamada çok hassas ve titiz davranılmış, hiçbir şüpheye imkân verilmemiştir. Basit bir şüphe bile bu cezaların düşmesine sebep olmuştur. Bu konuda, “*imkân buldukça şüphelerle hadd cezalarını düşürün. Yanılarak affetmek yanılıp ceza vermekten iyidir*” hadis-i şerifi dikkate alınmıştır (Bayındır 2002: 73). Bu durumda, zina yapanın ceza alabilmesi için suçun bütün unsurlarıyla tespit edilmesi gerekir. Dolayısıyla zina suçunun ispatlanması son derece önemlidir hatta suçun bütün unsurlarıyla ispatı çoğunlukla imkânsızdır. İspatlanan zina suçuna verilecek hadd cezası ise, suçlunun evli ya da bekâr olmasına göre değişebilmektedir². Bekâr erkek veya kadına sürgün veya sopayla vurulma cezası verilirken evli erkek veya kadına ise recm cezası verilmiştir³. Öte yandan taşlanarak öldürülme anlamına gelen recm cezası, Osmanlı’da sadece bir kez, o da 1680 yılında uygulanmıştır. Olayda, İstanbul Aksaray’da kocası seferde olan bir kadının zimmî bir gençle zina halinde yakalandığı iddia edilmiştir. Mahkeme kadının recm edilmesine erkeğin de idamına hükmetmiştir. Ancak bu olay, ulema arasında hiç hoş karşılanmamış ve bir daha da böyle bir ceza verilmemiştir (Ortaylı 2010: 112-113).

¹ Osmanlı ceza hukukuna göre cezalar, hadd, cinayet ve ta’zir cezaları olmak üzere üç gruba ayrılır. Hadd cezaları; Osmanlı Devleti dâhil olmak üzere İslam devletlerinin tamamında uygulamada bazı aksaklıklar olsa bile, reddedilmeden kabul edilen ve değiştirilmeyen cezalardır. Hadd cezasını gerektiren suçlar; zinâ suçu (hadd-i zinâ), iffete iftira suçu (hadd-i kazf), içki içme suçu (hadd-i şirb), hırsızlık suçu (hadd-i sirkat), yol kesme suçu (hırâbe=kat’-ı tarîk), devlete isyan suçu (bağy), dinden dönme suçu (irtidâd). Cinayet; şahsa karşı işlenen öldürme ve yaralama gibi suçlar olup, kısas ve diyet cezasını gerektiren suçlardır. Ta’zir cezaları ise şer’i hukukta cezaları ayrıntılı şekilde düzenlenmemiş olup devirlere göre değişen şartlara uyum sağlamak adına bu çeşit suçların tespiti ve bu suçlara uygulanacak olan cezaların tayini devlet başkanına bırakılmıştır. İdam cezası (katl=siyâseten katl=salb), celd (sopa veya çomak) cezası, hapis cezası, sürgün (nefy=tagrib) cezası, para cezası, kürek cezası, pranga-bendlik cezası, kal’a-bendlik cezası (Akgündüz 1990), (Cin vd. 1995).

² Zinaya verilecek ceza ile ilgili ayetler: Nisa, 4/5: Zina davalarındaki şahitlerin nisabını ve fail kadınların tamamlayıcı ceza olarak evlerde müebbet veya süresiz hüküm şeklinde hapsedilip toplumdan tecrit edilmesi; Nisa, 4/16: Fuhuş için bedeni ceza uygulanması; Nur, 24/2: Zina suçunun faillerine 100 sopa şeklinde bedeni ceza verilmesi ve infazın aleni olarak yapılması; Nur, 24/3: Zina suçunun failinin bir başka zani veya müşrik dışında kimse ile evlenemeyeceğinin beyanı; Nisa, 4/25: Kölenin zinasına hürlere verilecek cezanın yarısının verileceği. (Avcı 2004: 164-165).

³ Nur 24/2 ayetine göre, Muhsan (evli) olmayanın zinası Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun, Allah’a ve ahret gününe inanıyorsanız Allah’ın tayin ettiği cezaya hükmedip infaz etmekte hissi davranmayın cezayı müminlerden bir topluluğun hazır olduğu bir anda aleni olarak infaz edin. Hadise göre, muhsan olanın zinası: Müslümanın kanı ancak üç şeyden biri ile helal olur. Zina eden seyyib, cana karşı can (kısas) ve dinini terk edip cemaatten ayrılan. Seyyib; halen evli olsun olmasın başından sahîh bir nikah geçmiş kimsedir (Avcı 2004: 165-166).

SUÇLARIN İSPATI

Şahitlik: Yukarıda belirtilen ve bütün unsurlarıyla ispatı imkânsız gözükten zina suçu, Osmanlı hukukuna göre üç şekilde sabit olabilir. Bunlardan ilki "şahitlik"tir. Zina suçunun ispatı için dört kişinin mahkemede hâkim huzurunda şahitlik etmeleri gerekirken yine bu şahitlerin hepsinin de aynı mecliste şahitlik yapmaları ve zina olayının oluş anını bizzat görmüş olmaları gerekmektedir. Bu durumda, şahitlerin olayı istenildiği gibi tespit edebilmeleri ancak, bu suçun alenen işlenmesi ile mümkündür (Bilmen 1976: 212). Değerlendirilen belgelerde bu şekilde ispatlanan bir şahitlik olayına rastlanılmamıştır. Mahkemenin yargılama sürecinde şahitlik ile birlikte kişilerin iyi veya kötü halinin tespiti de son derece önemlidir. Bu noktada yine mahalleli veya köylüye çok kritik bir görev düşmektedir. Çünkü onların herhangi birisi hakkında vereceği olumlu veya olumsuz bilginin mahkemenin yargı sürecinin işleyişinde ve kadının vereceği hükümde çok önemli bir etkisi vardı (Ergenç, 1984: 69-78). Bir şahsın mahallesinde iyi veya kötü olarak tanınıyor olması, onun suçlu veya suçsuz ilan edilmesinde etkili bir işleve sahipti (Tok, 2005: 159-160). Mahalleli tarafından tanınmak ta bir anda olmuyordu. Çünkü mahalle de kendi içinde bir mahremiyet alanıdır. Dışarıdan girenin hemen nüfuz edemeyeceği ve kabul görmeyeceği bir alandır (Ergenç 2013: 16-17). Mahallece tanınmak demek belli bir sürenin geçmesi anlamına gelmektedir. Genel olarak dört yılla sınırlandırılan bu süre zarfında kişi, aile yapısı, düzenli ibadet ve cemaat ilişkileri, yardımlaşma ve dayanışmaya bağlı komşuluğu ve herhangi bir meslekî uğraşı ile mahallelilere açık bir kimlik sunmak zorundaydı. Zaman içinde bu kimliğin kabul görmesi ile birey, yalnız kalmaktan sıyrılarak mahalleli kimliğine bürünebilirdi (Alada 2008: 151). Bu süre zarfında veya daha sonra herhangi bir suçta adının geçmesi mahalleli tarafından kötü tanınmasının sebebi olabilirdi. İşte bu sebeple insanlar, mahalle sakinleri tarafından "iyi olarak tanınma" yoluyla haklı veya haksız, suçlu veya suçsuz, bir şekilde zina töhmetinden kurtulmaya çalışıyorlardı. Mahalle baskısı adı verilen olgunun bir şahsın aklanmasındaki bu önemli rolü, olgunun "denetim" ve "tecrit etme" gibi olumsuz anlamlarının dışında şahıs nezdinde olumlu bir anlamı olarak da ortaya konulabilir. Çalışma bağlamında incelenen örneklerin neredeyse tamamında suçsuz bulunanlar, mahallede "iyi olarak tanınma" koşuluyla aklanmıştır.

Bizatihi görgü tanığı ve kanıtın olmadığı suçlamalarda, "yemin" de olayın ispatlanması için başvuru yöntemleri arasındadır. Bilindiği gibi ister kadın olsun ister erkek ahlakî dürüstlüğü ile tanınmış bir kişi suçlamayı kabul etmezse, zina kuşkusu üzerinden kalkar (Peirce, 2005: 147). Ahlakî dürüstlük ise mahalleli veya köylünün gözünde güvenilir olmak ile eşdeğerdir. Bunun içinde değişik ölçütler vardır: beş vakit namaz kılp camiye sürekli gitmek gibi (Tok, 2005: 159). Bu noktada mahalleli veya köylü önünde aklanmak bir kez daha önem kazanmaktadır. Daha önce de bahsedilen örneğe göre, Murtaza Bey Seyfeddin mahallesinden İbrahim ile eşleri Fatma ve Mercan'ın fuhuş yaptıkları ile ilgili bir duyum almış ve mahkeme-

ye başvurarak iyi veya kötü hallerinin sorgulanmasını istemiştir. Mahalle-den İmam Mehmed Halife, Musa, Mehmed, Ali Çelebi ve Ahmed; adı geçen şahısların iyi hallerine şahitlik etmişler ve dava kapanmıştır (AŞS 1, 76: 1). Bu yöntemin oldukça fazla kullanıldığı çalışma boyunca işlenen örneklerden anlaşılmaktadır. Yine Yusuf Bey, Şeyh Cui köyünden Fatma’yı aynı gerekçe ile suçlayarak “keyfiyyet hali” yani iyi veya kötü halinin mahkemece sorgulanmasını istemiş, köylü Fatma’nın kötü haline şahitlik etmiştir. Ancak Fatma’ya ne tür bir cezanın verildiği veya bu şahitlikten sonra ahvalinin ne olduğu belgeden anlaşılmamaktadır (AŞS 7, 27: 2). Subaşı vekili Hamza Bey, Tatarnasır köyünden Mustafa’nın köylüsü Hızır’ın eşine tecavüz ettiği iddiası ile mahkemeye gelmiş ve sorgulamada Mustafa suçu işlemediğine yemin etmiş ve bunun üzerine dava kapanmıştır. Burada Hızır ve eşinin tekrar sorgulanmasına ihtiyaç duyulmamış olması, Mustafa’nın yemin etmiş olması ve bu yeminin kadı nezdinde muteber karşılanmasıyla açıklanabilir (AŞS 4, 118: 1). Oysa Mustafa’nın, Boğa köyünden Himmet’in eşine tecavüz kastı ile eve girme iddiası ile suçlandığı davada, Mustafa suçu işlemediğine dair yemin etmesine rağmen suçlu bulunmaktan kurtulamamıştır. Çünkü Mustafa’nın köylüleri el-Hacc Mahmud, el-Hacc Recep ve diğerleri onun köyde her zaman kadınlara zinaya kastettiğini söyleyerek kötü haline şahitlik etmişlerdir (AŞS 3, 73: 2). Belgelerden Mustafa’ya ne tür bir cezanın verildiği belli değildir. Ancak şahitler Mustafa’nın suçu işlediğine doğrudan şahit olmamaları karşılık; onun zinaya kasteden bir adam olduğunu resmen kayıt altına aldırılmışlardır. Böylece tüm bu örneklerde de görüldüğü gibi suçun ispatının ilk unsuru olan “şahitlik” koşulu genellikle gerçekleşmemiştir.

Mahalleli veya köylü sadece haneye girip çıkanları gözetleyebildiklerinden, hanenin içinde ne olup bittiği konusunda doğal olarak şahitlik yapamıyorlardı. Giriş kısmında verilen örnekte de belirtildiği gibi mahalleli, Osman’ı zina kastıyla bir gece Fatma’nın evine girdiğini görünce, Fatma’nın kapısının önünde Osman’ın çıkmasını beklemiş; hatta kaçmasını önlemek için kapıya engel bile koymuşlardı. Haklarında yapılan duruşmada Osman ve Fatma olayı inkâr etse de; o gece kapıda bekleyen meraklı mahalleliden İbrahim, Mehmed ve diğer Mehmed o gece yaşananlara ve Osman’ın Fatma’nın evinde olduğuna şahitlik edebilmişlerdi. Ancak doğrudan zina yapıldığına şahitlik edememişlerdir (AŞS 3, 86: 3).

İkrar ve İtiraf: Zina suçunun ispatına ilişkin diğer bir unsur da ikrar ve itiraf. Suçu işleyen kişi veya kişilerin dört ayrı mecliste, dört defa ve kadı huzurunda suçu itiraf etmeleri, suçun ispatı için gereklidir. Ancak zina suçunun ikrarı bile kesin bir hüküm olarak kabul edilmez, çünkü kadı tarafından bu ikrarın doğru ve sahih olup olmadığının da araştırılması elzemdir (Bilmen 1976: 210). Değerlendirilen belgelerde böyle bir itiraf olayının gerçekleştiği herhangi bir dava örneği yoktur. Birebir cinsel suç işlediğini yani zina yaptığını veya tecavüz ettiğini itiraf eden herhangi bir kişi olmamıştır. Olsa dahi hafifletici sebepler öne sürülerek itiraflar gerçekleşmiştir. Daha öncede zikredilen örneğe göre, Gönü köyünden Mehmed’in küçük oğlu Mustafa’ya tecavüz etmekle suçladığı Ömer ve Hüseyin suçlarını itiraf

etmiş olmalarına rağmen; Mustafa'nın kendi isteği ile yaptıklarını söylemeleri suçun niteliğini hafifletmektedir (AŞS 2, 21: 3).

Hamilelik: Zina suçunun ispatına ilişkin üçüncü unsur da hamileliktir. Kocası olmayan bir kadının hamile olması neticesinde yapılan sorgulama ve yargılama sonucunda kadının itiraf etmesi ile ceza kesinleşir. Ancak hamilelik tek başına zinayı ispat etmez (Mutaf 2008: 577). Şahitlik ve itiraf-ikrar şartı da gereklidir. Resmi nikâhı olmadan bir kadının hamile kalması karşılıklı rıza dahi olsa cinsel bir suçun varlığının açık bir göstergesidir. Nikâhı olmayan bir kadın hamile görüldüğü takdirde bu durum resmî makamlara iletilmektedir. Örneğin, Kethüda Mustafa Bey tarafından mahkemeye getiren Meyrem isimli gayr-i Müslim kadın, nikâhı olmadığı halde hamile kaldığı gerekçesiyle sorgulanmıştır. Meyrem, kız kardeşinin evine onun evde olmadığı bir zamanda giderek, eniştesi Agob ile beraber olduğunu ve Agob'un onun bekâretini bozduğunu ve bu yolla hamile kaldığını söylemiştir. Meyrem ifadesinde ilişkinin kendi rızasıyla gerçekleştiğini eklemiştir. (AŞS 2, 49: 4). Ancak olay, yaşananlar tarafından saklansa da kadının hamile olması onları ele vermiş ve yerel idareciler tarafından yargılanmalarına neden olmuştur. Bu tür suçların takibi ile aslında neslin karışmasına engel olunmaya çalışılmıştır. Çünkü erkek-kadın arasında nikâh olmaması doğacak çocuğun babalık tartışmasına sebep olmakla birlikte, neslin karışmasına da neden olacaktır. Zaten zina suçunun takibi ile nesep, ahlak, iffet, aile ve özellikle kamu düzeninin korunması amaçlanmıştır. Osmanlıda nikâh, aile, miras gibi konular hukukla koruma altına alınmıştır. Bir erkek ve bir kadının beraberliği sadece nikâhla meşruiyet kazanmıştır. Nikâhsız birleşmelerin nesep, nafaka ve miras gibi hukuki olaylara sebep olmayacağı kabul edilmiştir (Ekinci 2006: 41). Bu bağlamda cinselliğin de hukukun öngördüğü bu meşru sınırlar içinde yaşanması beklenmektedir. Meşru sınırlar içinde yaşanılmayan her ilişki, örneklerden de görüldüğü gibi, mahrem bile olsa kamusal alanın bir parçası haline gelebilmiştir.

Bu bağlamda verilebilecek diğer bir örnek ise, nikâhsız hamile olan Sarayözü köyünden Salur ile ilgilidir. Ahmed Ağa, konuyla ilgili tüm köylünün sorgulanmasını istemiştir. Çünkü Salur'u kimin hamile bıraktığı belli değildir ve bu suç ile ilgili tüm köy ahalisi sorumludur. Salur mahkemede kendisini kimin hamile bıraktığını söylemek zorunda kalmış ve köylüsü Enbiya'nın üvey annesi ile anlaşarak kendisini kaçırdığını ve hamile bıraktığını söylemiştir (AŞS 7, 37:2). Belgeden Enbiya'nın suçu kabul edip etmediği belli değildir. Ancak burada da Salur, Enbiya'nın zor kullanarak kendisine tecavüz ettiğini söylememiştir. Bu örnekten aynı zamanda köylerinde meydana gelen bir olayla ilgili tüm köy halkının sorumlu olduğu gerçeği de gözlemlenmektedir. Yine daha önce de örnek olarak verilen Kethüda Mehmed Ağa'nın Alevi köyünden Veli Mehmed ile ilgili mahkemeye başvurduğu dava oldukça ilginç ve karışıktır. Dedikodu ile hareket eden Kethüda Mehmed Bey, Veli Mehmed'in Emine isimli bir kadının bekâretini bozduğu, onu hamile bıraktığı ve sonra da onunla evlendiği duyumu üzerine davacı olmuştur. Belgede Veli Mehmed'in zor kullandığı, tecavüz ettiği ile ilgili bir ifade

yer almamaktadır. Mahkemeye getirilen Emine, Veli Mehmed’in bekâretini bozduğunu itiraf etmiştir. Veli Mehmed’in olayı inkâr etmesine rağmen köylüleri Abdülaziz Efendi ile Yusuf Bey, bir sohbet ortamında kendisinin Emine ile birlikte olduğunu, bekâretini bozduğunu ve hamile bıraktığını söylediğine tanıklık edince; bu kez işler iyice karışmıştır. Şahitler bir de bebekten bahsedince mahkemece bebek için de bir soruşturulma yapılma ihtiyacı doğmuştur. Bilindiği gibi Osmanlı hukukunda çocuk düşürmek veya düşürttürmek suç sayılmış, toplumun ve devletin geleceği ile ilişkilendirilerek bu suçu işleyenlere değişik cezalar verilmiştir (Bilmen 1976: 151-152; Avcı 2004: 147). Bunun üzerine yaklaşık bir ay sonraki duruşmada bu defa da mütesellimin görevlendirdiği Çolak Bekir, Veli Mehmed’in Emine’ye tecavüz ettiği, bekâretini bozduğu, onu hamile bıraktığı ve sonra onunla evlendiği fakat buna rağmen bebeği de düşürttükleri suçlamasında bulunmuştur. Veli Mehmed bu kez ifadesinde köylünün kendisine tecavüz suçunu isnat ettiklerini ve suçu kesinleşmeden Emine ile evlendiğini, evlendiği sırada Emine’nin başkasından hamile olduğunu ve evlendikten dört ay sonra da çocuğun düştüğünü belirtmiştir. Ayrıca Veli Mehmed, hakkında görülen ikinci davada Emine ile artık evli olmadığını, ondan boşandığını ve Emine’nin bu kez başkası ile evli olduğunu da ifadesine eklemiştir. Görüldüğü gibi bebek doğmuş olsa bu kez de bir babalık tartışması ortaya çıkacaktı. (AŞS 2, 6: 2; 16, 2). Belgelerden olayları kronolojik olarak takip etmek mümkündür. Şahitlerin verdiği ilk ifadeye göre zina olayı, 6 Nisan 1633 tarihinde gerçekleşmiştir. İlk duruşma 10-19 Mayıs 1633 ikinci duruşma ise 18-28 Haziran 1633 tarihlerinde olmuştur. Veli Mehmed’in verdiği ifadeye göre, bu tarihler dikkate alındığında bebeğin dört aylık olma ihtimali gözükmemektedir. Öyleyse Mehmed doğru söylüyor olabilir ve Emine başkasından hamile kalmış olabilir. Ayrıca Emine’nin yaklaşık üç ay içerisinde birinin tecavüzüne uğraması, hamile kalması, çocuğu düşürmesi ve yeniden evlenmesi oldukça ilginç görünmektedir. Davadan Emine’nin hâlihazırda hamile olmamasına ve hatta yeniden evlenmesine karşılık; kendisi hakkındaki dedikoduların devam ettiği ve olayın bu nedenle mahkemeye taşındığı anlaşılmaktadır.

Değerlendirilen belgelerden itiraflara, şahitlere, kötü halin tespitine ve hatta baskınlara rağmen cinsel suçlara verilen ceza ile ilgili herhangi bir veri elde edilememiştir. Çünkü yukarıda sayılan üç unsurun bir araya gelmesi oldukça zor bir durumdur. Bu sebeple de genellikle zina suçunu işleyenler “zina isnadı” ile var olan cezalar gereği muhtemelen kürek, hapis veya sopa gibi cezalar almışlardır. (Ortaylı 2010: 113; Akgündüz 1990).

SONUÇ

Osmanlı mahallesi, idarî bir birim olmaktan çok öte sosyal ve kültürel bir birimdir. Birbirini tanıyan, birbirinden sorumlu ve birbirine kefil olan insanlardan meydana gelen mahalleli, ait olduğu mahallenin verdiği kimlik ile tanınır ve bilinir. Birey, mahalleli kimliği içerisinde var olur ve toplumsallaşır. Ancak bu kimliğe sahip olmak da birtakım koşullara bağlıdır. Kişinin,

mahallede uzun süre yaşamasını ve mahalleli tarafından “iyi insan” olarak tanınmasını gerektirir. Mahalleli gözünde bir kişinin iyi veya kötü hali ise mahalleli gibi düşünmek, yaşamak ve davranmakla ilgilidir. Birey, ait olduğu mahallenin kurallarına uymak zorundadır. Bu kurallar çoğu zaman şer’i hukuk ve örfî hukukla uyumlu, ayrıca tarihsellik ve ahlakî değerlerle oluşan gelenekten meydana gelir. Bu sebeplerle mahallesinin geleneğine yani bir ölçüde yasalara ve meşruiyete uymayan bir kişi, mahallesi tarafından kabul görmez; dışlanır ve ihraç edilir. Doğal olarak mahalle içinde belirtilen kurallara uyan veya uymayanların tespiti ise ancak gözlemekle gerçekleşir. Dolayısıyla mahallede herkes birbirini gözler ve birbiri hakkında dedikodu yapar. İşte bireyin gündelik mahalle hayatı üzerinde etkili olan mahalle baskısı da bu noktada başlar. Aslında hukukun, mahalleliye yüklediği sorumluluk da bu tür bir durumun ortaya çıkmasında oldukça kritik bir değere haizdir. Mahallesinde veya köyünde meydana gelen herhangi bir olay için tüm köylü veya mahallelinin sorumlu tutulması, davalarda şahitlik, iyi veya kötü halin tespitinde mahalleliye düşen rol ve kefillik gibi birtakım hukuki sorumluluklar, mahalle sakinlerinin birbirlerini sürekli teftiş etme ve denetleme gibi görevlerle yükümlü kılınmasına neden olmuştur. Bu teftiş ve denetlemenin bir sonucu olarak da aralarında kötü bildikleri (hukuka, ahlaka ve yasaya aykırı yaşayan -nâ-meşrû hayat süren) kişileri bizzat kendileri veya yerel idarecilere haber vererek onlar vasıtasıyla mahkemeye şikâyet etmişler ve soruşturulmalarını sağlamışlardır.

Mahalle baskısının bu şekilde insanlar üzerinde hissedilmesi ve insanların en mahrem ilişkilerinin haklı veya haksız olarak mahkemeye yansımaları bireylerin özel alanları ve bunun sınırlarının sorgulanmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda çalışmada, cinsel suçların mahkemeye yansımaya süreci ve yargılama aşaması 1624-1650 yıllarını kapsayan Amasya Şer’iyye Sicilleri’nden örneklerle mahalle baskısı, mahallelinin birbirini gözetlemesi, birbiri hakkında dedikodu yapması, mahrem alanın kamusal alan içerisine dâhil olması ve töhmet gibi konularla ilişkilendirilerek işlenmeye çalışılmıştır. Bu türden suçları mahkemeye yansıtan taraf kimi zaman bizzat olayın mağdurları olurken; kimi zaman da kamusal alanın bir parçası olarak bu suçları afişe etmekte adeta kendilerini görevli olarak addeden mahalleli veya köylü ve bizzat bu tür suçları soruşturma görevi üstlenen yerel idareciler olmuştur.

Cinsel içerikli suçların tamamı zina suçu olarak değerlendirilmiştir. Zina suçunun ispatı için üç unsura ihtiyaç vardır: Şahitlik, ikrar-itiraf ve hamilelik. Bunların üçünün bir arada bulunması neticesinde suçu işleyene zina cezası verilebilirdi. Ancak değerlendirilen belgelerde bu üç unsurun bir araya gelmesiyle ispatlanmış herhangi bir zina suçu ve cezası tespit edilmemiştir. Ayrıca yargılama sonucunda verilmiş herhangi bir ceza türüne de rastlanmamıştır.

İlaveten, çalışma boyunca işlenen örneklerden de anlaşıldığı üzere, resmi yollarla veya bizzat görgü tanıklarının ifadesiyle ispatlanamayan ka-

rışık ve tartışmalı cinsel suç içerikli davalar, kadiya ortak bir çözüme ulaşmada genellikle pek imkân tanımamıştır. Bu durum her davanın ve her davacı ile davalının bağımsız ele alınmasını zaruri kılmıştır. Tarafların ifadelerinin hem ikinci kez kadı ve kâtip tarafından kayıtlara geçirilmesi, hem de kadının her dava için ortak bir yol takip edememesi konuyla ilgili genel ve net çıkarımlar ortaya konulmasına engel olmuştur.

KAYNAKÇA

- Amasya Şer’iyye Sicilleri, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.
- AÇIK Turan (2014). “Mahalle ve Cami: Osmanlı İmparatorluğu’nda Mahalle Tipleri Hakkında Trabzon Üzerinde Bir Değerlendirme”, *OTAM*, 35: 1-39.
- AKGÜNDÜZ Ahmet (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri I*, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- ATAR Fahrettin (2012). “Töhmet”, *TDVİA*, XXXXI: 274-277.
- AVCI Mustafa (2004). *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, İstanbul: Gök-kubbe.
- BAYINDIR Abdülaziz (2002). “Örneklerle Osmanlı’da Ceza Uygulaması”, *Türkler*, X: 69-82.
- BAYRAMOĞLU ALADA Adalet (2008). *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, İstanbul: Sümer.
- BİLMEN Ömer Nasuhi (1976). *Hukuk-ı İslamiyye ve İstılah-ı Fıkhiye Kamusu III*, İstanbul.
- CİN Halil- Ahmet AĞGÜNDÜZ, *Türk Hukuk Tarihi I*, İstanbul: OSAV.
- ÇETİN Cemal (2014). “Anadolu’da Kapıya Katran Sürme Vak’aları: Konya Şer’iyye Sicilleri Işığında Hukuki, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)”, *Turkish Studies*, IX (1): 133-156.
- DEVELLİOĞLU Ferit (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitâbevi.
- DÜZBAKAR Ömer (2003). “Osmanlı Döneminde Mahalle Ve İşlevleri”, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4, Sayı 5: 97-108.
- DÜZDAĞ, M. Ertğrul (2012). *Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvaları Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- EKİNCİ Ekrem Buğra (2006). “Osmanlı Hukukunda İzinname ile Nikah”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2: 41-60.
- ERGENÇ Özer (1984). “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, IV: 69-78.
- ERGENÇ Özer (2013). “Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Mekan, Mahremiyet ve Cinsiyet İlişkileri”, *Osmanlıdan Günümüze Cinsiyet, Mahremiyet ve Mekan Çalıştay*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- FAROQHİ Suraiya, *Orta Halli Osmanlılar* (çev. Hamit Çalışkan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- HEYD Uriel (2002). *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine* (tercüme ve derleme: Ferhat Koca), Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

- İNALCIK Halil (1995). "İstanbul: Bir İslam Şehri", *İslam Tetkikleri Dergisi*, IX: 243-268.
- İNAM Ahmet (1998). "Hanemizdeki Sır", *Doğu-Batı*, 2 (5): 185.
- İPŞİRLİ Mehmet (1994). "Ehl-i Örf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, X:519-520.
- KONAN Belkıs (2011). "Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu", *OTAM/29*: 149-1720.
- KUNDAKÇI, Deniz (2012). "Rorty'nin Liberal Demokratik Toplumu Ve Zülüm Üzerinden Temellendirilen Postmodern Bir Ütopya", *FLSF*, 14: 43-64.
- MUTAF Abdülmecit (2008). "Teorik ve Pratik Olarak Osmanlı'da Recm Cezası: Bazı Batı Anadolu Şehirlerindeki Uygulamalar", *Turkish Studies*, Volume 3/4: 573-597.
- OĞUZOĞLU Yusuf (1986). "XVII. Yüzyılda Türkiye Şehirlerindeki Başlıca Yöneticiler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1: 140-155.
- ORTAYLI İlber (2010). *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- PIERCE Leslie (2005), *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet* (çev. Ülkün Tansel), İstanbul: Tarih Vakfı.
- TENYELİ Uğur, GERÇEK Engin (2012), *İstanbul'da Mekan Mahremiyetinin İhlali ve Teşhiri: Gerilimli Bir Tarihçe ve 41 Fotoğraf*, İstanbul: Akın Nalça Kitapları.
- TANYELİ Uğur (2013), "Toplumsal Cinsiyet Örüntülerini Fiziksel Çevre Bağlamında Okumak: 18. Yüzyıldan Bu Yana İstanbul'un Kadınları, Mekanları ve Korkuları", *Osmanlıdan Günümüze Cinsiyet, Mahremiyet ve Mekan Çalıştay*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- TOK Özen (2005/1). "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*: 18: 155-173.
- YAĞCI GÜNEŞ Zübeyde (2005). "Osmanlı Taşrasında Kadınlara Yönelik Cinsel Suçlarda Adalet Arama Geleneği", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, VI (2): 51-81.
- YILMAZ Fikret (2012). "Zina ve Fuhuş Arasında Kalanlar. Fahişe Subaşıya Karşı", *Toplumsal Tarih* 220: 22-31.
- YILMAZ Fikret (1999/2000), "XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair", *Toplum ve Bilim* 83: 92-110.
- www.rusencakir.com.tr.